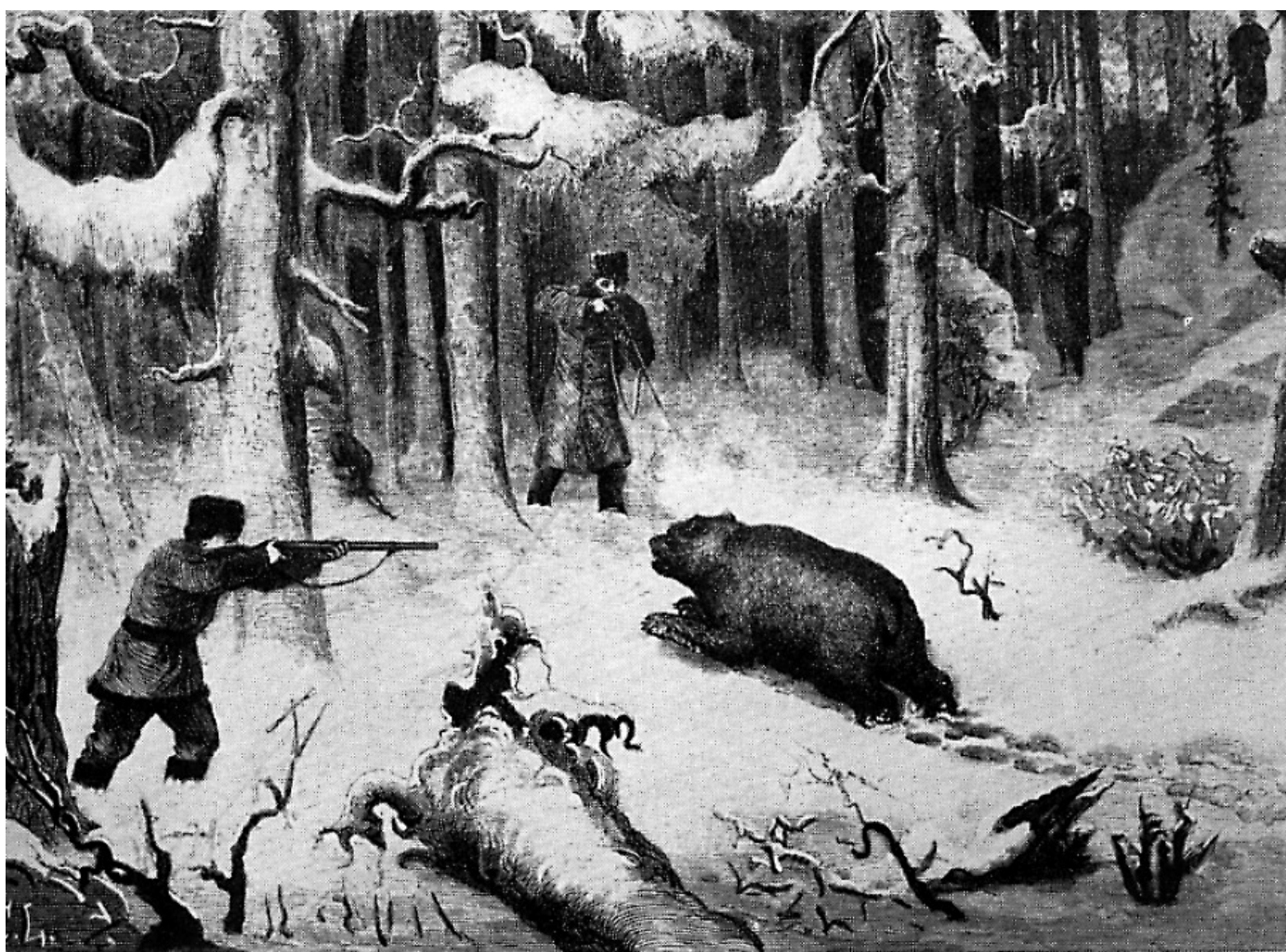

*Släktföreningen
Mats Ersson Nohrmans
Ättlingar*

Medlemsblad våren 2004

Släktförbundet Mats Lissén Nehrman's Ätlingar

www.mesn.nu

mora@mesn.nu

Org.nr: 884402 - 1322

Postgiro: 27 38 31-8

Bankgiro: 5555-5932

Finskt bankkonto: 157230 - 353466

Styrelse:

Folke Hansjons, Rättvik, ordf

0248-10933, 0250-36137

Benedicte Gestrin, Helsingfors, 1.e vice ordf

Ola Hermansson, Mora, 2.a vice ordf

Mats Hermansson, Mora

Erik Klinge, Helsingfors

Margareta Nordin, Mora

Mikael Norlin, Mora

Kirsti Reitkari, Helsingfors

Per Aronsson, adj kassör

Suppleanter:

Anne-Marie Aronsson, Mora

Tryggve Gestrin, Helsingfors

Svea Katrin, Färnäs

Sigfrid Smestad-Stendahl, Lillehammer

Bokstaven Rättvik 2004

Omslagsbilden

Björnen, skogarnas konung, går här sitt öde till mötes under en jakt i Yttermalung den 13 februari 1874. Som synes är björnen väl bevakad av hjältemodiga jägare, som utposterats i terrängen. – Ny Ill. Tidning.

Ännu ett år...

Så har ännu ett år förflutit och det har snart gått fem år sedan släktföreningen bildades vid släktmötet i Mora 1999. Sedan dess har vi också mötts i Strömfors 2001 och i Falun 2003. Även mellanåren har präglats av aktiviteter och minnesvärda händelser, något som också gäller för innevarande år, nämligen 2004.

Styrelsen har med glädje noterat att ansträngningarna för att rädda länsmansgården och omgivningens kulturhistoriska värden gett resultat. Efter släktföreningens initiativ har nu Mora kommuns stadsarkitektkontor för samråd presenterat ett förslag till byggnadsplan. Vid detta samråd har styrelsen uttalat föreningens tillfredsställelse över förslaget men också uttryckt behov av parkeringsplatser och byggrätt för en förråds- och arkivbyggnad. Styrelsen har också pekat på att en lösning av brostugans framtid bör ingå i det slutliga planförslaget, som förhoppningsvis kommer att presenteras under hösten 2004. I detta nummer av föreningens medlemsblad skildras en del intressanta fakta runt flottbron och därmed också brostugan.

Styrelsen har också bevakat frågan om bomärkessamlingen i kyrkans vapenhus. Enligt uppgift kommer den restaurering som kyrkan skall genomgå under hösten 2004 och vintern 2005 att innebära en förflyttning av samlingen från vapenhuset till en ny bakre vägg i kyrkorummet, en lösning som mottagits med uppskattning.

Under våren har släktföreningen tillsammans med Mora församling samt de lokala föreningarna Föreningen Norden, Mora Hembygdslag och Röda Korset anordnat ett offentligt möte med en ganska talrik publik. Föreningens medlem Måns Nyberg, pressråd vid UNHCR och UD:s säkerhetspolitiska rådgivare Ulla Gudmundsson diskuterade under rubriken "Global hembygd" vikten av såväl lokalhistoria och känsla för släkt och hembygd som av internationella utblickar med flyktingfrågor och globaliseringstendenser i blickpunkten. För mycket uppskattade musikinsatser svarade Bertil Skeri och hans på fiol välspelande dottern Helena.

Från 2004 vill vi också minnas att Charlotte Segerstråle och hennes syster än en gång överlämnat en gåva till föreningen i form av små miniatyrer föreställande Abraham Nohrström-Segerstråle, född 1765 och hans hustru Fredrika Augusta Törn. Bilderna är identiska med de bilder som Matias Uusikylä fann på en herrgård i Kotkanie-mi i Vichtis våren 1999 och som omnämns i vårt första medlemsblad från 1999.

Från 2004 skall vi också minnas att den finska delen av styrelsen på ett föredömligt sätt bearbetat Svenska Litteratursällskapet i Finland, som anslagit 4000 till vårt dagboksprojekt. Beslutet kungjordes vid Runebergsdagen, då det stora 200-årsjubileet ägde rum i Helsingfors med högtidstaltal av bl a Svenska Askadamins sekreterare Horace Engdahl. Föreningen, som verkligen får

känna sig hedrad, representerades vid högtidligheten av vår l.e vice ordförande Benedicte Gestrin.

Från den organisatoriska sidan kan styrelsen meddela att Per Aronsson inträtt som adjungerad kassör i styrelsen efter Karin Svärd, som av familjeskäl inte längre ansett det möjligt att fortsätta med kassörsysslan. Föreningen tackar Karin för ett gediget och uppskattat arbete. Per och hans hustru Anne-Marie, som är suppleant i styrelsen, har återbördats till Mora, där Anne-Marie har åtagit sig en ansvarsfull post inom Mora kommuns socialförvaltning.

Med beklagande noteras att en tänkt styrelseträff på Nordiska Museets annex i Julita av skilda orsaker ej kunde komma till stånd. Förhoppningsvis skall nya försök till både styrelsemöte och släktträff under sensommaren vara lyckosamma.

Styrelsen har uppmärksammat att många ättlingar till kronolänsmannen Mats Ersson Nohrman och hans hustru Karin Larsdotter under året på många sätt och på olika områden bidragit till att skapa rubriker i pressen. Vi publicerar några exempel och hoppas på att i fortsättningen få tips för nya bedrifter. Naturligtvis ser vi också fram emot att det skall komma intressanta artiklar från föreningens medlemmar.

Under vintern och våren har det helt dominerande i våra bygder varit den heta debatten om varg och björn, något som också uppmärksamrats av både rikspress och TV. Debatterna har varit heta och för föreningen känns det både intressant och angeläget att redovisa hur våra förfäder i bl a länsmansgården upplevt varg och björn. Därför återger vi en artikel, som tidigare publicerats i Dalfolk. I sammanhanget kan det vara på sin plats att också påminna om att vår anfader, kronolänsmannen Mats Ersson Nohrman hörde till björnjägarnas skara. I sin dagbok har Mats skrivit följande för den 20 augusti 1671, den dag då han också upplevde att man började se slutfasen av arbetet med kyrktakets beklädnad av spån: "Gingo wij Skall och sökte åht Siön emillan Haaren och Solwijk och fingo 2 biörnar."

Samtidigt som styrelsen önskar alla medlemmar en riktigt bra sommar, vill styrelsen påminna om att det nu är bara ett år kvar tills vi enligt stadgarna skall mötas till nytt släktemöte. Vi ser fram emot att få in önskemål och synpunkter på hur och var detta släktemöte skall gestaltas. Glad sommar !

Folke Hansjóns
ordförande

Flottbron i Noret – Norra Dalarnas centralpunkt

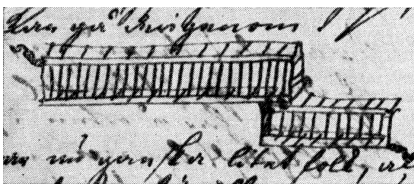
”Natten emot 1 dec blåst det så förskräckeligt att bron bröts sönder och intet fingo igen henne förrän Färnäs...”

(Dagboksanteckning av kronolänsman Mats Ersson Nohrman 1690)

Flottbron över Österdalälven i Mora Noret har i långa tider varit morabygdens stolthet men också stora bekymmer. I egenskap av kronolänsman hade Mats Ersson Nohrman ansvar för väghållning inom socknen och därmed också för flottbron. Märkligt nog omtalas bron endast i förbigående i hans dagboksanteckningar. Ett av de få undantagen är just anteckningen från 1690 här ovan. Däremot återkommer bron rätt ofta i olika reseskildringar under 1700-talet.

När Carl Linné 1734 besökte Mora, antecknade han bl a följande:

”Wid Mora är en stor bro öfwer elfwen, som flyter på sielfwa wattnet: men på det at små fartyg må kunna gå från bruket består bron af 2 delar, hwilka, lossade ifrån hwarandra, giöra et gap, at fartyget kan gå derigom”²

Även topografen Abraham Hülpers, som besökte Mora 1754 har en anteckning om flottbron:

”Älvbron vid Nore gästgivargård, 1/8 mil hitom kyrkan underhålls av socknen och betalas här inga bropengar. Den var byggd i två delar och kunde bekvämt öppnas för fartygen, likasom den vid flodens stigande genom den mindre armen eller skötet, blir tillresandes bekvämlighet förlängd.”

Johan Isac Adelswärd, Johan Gottlieb, Henric och Hans Jacob Gahn har i sin skildring över resan i Dalarna 1765 gjort följande anteckning den 27 augusti efter övernattnings i länsman- och gästgivargården:

”Många... documenter vistes oss, som voro rätt artiga. Protocoller, om trollväsendet 1669, 70, om en präst som lägrat en piga, ett bref från länsman på socknens vägnar, och lindring i

utlagorne för Säbbenbos bys invånare, hvilken bortskars af Dalelfven 1659, med flere sådanne.

Straxt efter middagen begåfvo vi oss till kyrkan, då vi under vägen passerade elfbron hvilken war ibland de längsta och tillika de bästa och vackraste som sällskapet sedt under resan; hon var närmare åt ena ändan delat i 2ne delar, af vilka den ena släptes lös uppföre och den andra utföre strömmen, vid förefallande vattufloed eller andra olägenheter. Hon är försedd med 2ne utliggare. Gästgifyaren är förbunden att hålla henne vid magt, hvarföre han har något vis(s)t af var bonde, men socknen uppbygger henne ånyo, då hon antingen af ålder eller af någon oundvikelig olyckshändelse bortgår eller förderfvas.

Ett stycke härifrån bron syntes ett ställe, hvarest skall hafva stådt förnämnde Säbbenbo by, och som af vattnet blifvit borttagen.”^{3,4}

En annorlunda men intressant skildring av bron har åstadkommit av en fjortonårig scholaris, Eric Nohrström f. 1762, son till förste gästgivaren Gudmund Nohrström (1703–1762) och sonson till länsmannen Anders Nohrström (1676–1719).

”I april månad 1776 begynte Frost Sven Andersson i Östnor på att bygga stenkistor, som skulle stå emot strömmen, nämligen tre stycken, som ock skedde och blevo nerlagda i samma månad. Den 23 låg bron på älvstranden och då skulle bemälda Frost Sven med sina dagsverkskarlar skjuta ut bron, men när bron lossades för den västra stenkiststocken under bron, därav de övre stockarna lyftade upp bron på övre kanten. Således måste nu bron ligga fastbunden med linor till dess att den kunde tagas undan för uddisen, som ock skedde den 30 april kl 12 om dagen och då voro till hjälps soldaten Rytting i Färnäs som då skulle vara här och hjälpa till med roning tillika med soldaten Hammare i Färnäs samt Hanssöns Lars Hansson och Lars Daniels-son begge i Noret.

Den 29 och 30 april var det strängt blåsväder och ända fram till 24 maj var älven mycket hög och stritt så att det mellersta av de nya stenkistorna knappt syntes. Först den 30 maj var älven tämligen bra och den 23 juni lades så bron ut av Noretkarlar.

Under denna sommar var bron mycket

stilla och bra så att man alldeles slapp att hava något besvär med henne och hela hösten var älven bra fastän något stritt, men ändå icke att man behövde frukta för henne, vilket allt detta ifrån de emot strömmen stående stenkiststockarna. Dessa 3:ne stenkistor voro högt byggda. För att bygga fler stenkistor framkördes sedan under vintern 1777 timmer av Färnäs-, Garsås-, Nuns- och Solleröbor Dessa träd var fäll- da på Garsåsskogen och bestod av 112 stockar groft och gott timmer.”⁵

Så länge flottbron var i bruk, dvs fram till förra sekelskiftet, ägde många dramatiska händelser rum vid bron. En av de mer omtalade och kanske också mest dramatiska händelserna ägde rum i anslutning till transporten av Karl XIV:s sarkofag från Älvdalen till Gävle 1856. Min farfar, Hansjöns Nils Larsson (1874–1945) har efterlämnat intressanta anteckningar om denna händelse. Sonen Nils Legranäs⁶ (1914–1985) har återgett faderns uppgifter och från olika källor kompletterat dem till följande berättelse:

”Denna sägenomspunna och märkliga transport skulle ha ägt rum fyra år tidigare, 1852, men på grund av dåliga vintrar, litet snö och svaga isar kunde inte den tunga transporten ske. Att det var fråga om tunga laster för dåtidens vägar och broar säger väl allt när den beräknade vikten var 16 ton, fördelat på två stora källar, av vilka kälken med kistan vägde drygt 10 ton.

Dragarna, som kallades ”kungshästar” bestod av 189 man av vilka 110 voro älvdalskarlar och 70 mora- och sollerökarlar.. i sina kritvita skinnpälisar höll de på i 17 dagar (9/2 – 25/2) för den 30 mil långa färden, som bjöd på många strapatser. Här fanns många och svåra backar i med- och motlut. Flertal grindar och stolpar, som måste tagas bort och broar som måste förstärkas.

Den fjärde dagen nådde man Mora till Badstugubrons norra landfäste. Denna brovar också en flottbro Här hade man i förväg gjort en skuta av timmer som lagts i älven bredvid flottbron för att användas vid den tunga transporten, då man befärade att bron ej skulle bär. Efter närmare undersökning och iver att fortsätta färden bestämdes dock att använda bron. Först drogs kälken med kistlocket över bron, men när den tyngre lasten med kistan kom ut på

flottbron var den så tung att vattnet gick över bron och upp på kalkarna. Spelmännen som satt på kalkarna måste nu hoppa av. Transporten nådde dock lyckligt andra älvbrinken.

Vid flottbron i Noret blev dock transporten försenad dit de kom på kvällen. Här ansågs att den gamla flottbron måste förstärkas innan vidare färd var möjlig. Vid uppehållet på broäkersidan av Österdalälven skulle denna kväll göras en provskjutning med en kanon som sedan skulle användas dagen därpå för att salutera denna märkliga transports vidare färd. Nu hände dock dessvärre att för stor laddning användes så att kanonen sprängdes i stycken. Att någon människa blev skadad förtäljes dock ej.

En annan minnesvärd händelse från denna kväll var enligt gamla anteckningar, som funnits i länsmans- och gästgivargården, att gästgivarens son, Hansjons Lars Matsson (1837–1910) då 19 år, tillsammans med några kamrater från Noret begett sig över flottbron för att närmare beskåda en kunglig sarkofag. Detta gjordes också så grundligt enligt anteckningarna att de provade att ligga i sarkofagens kista.

Följande dag den 13 februari gjordes stora ansträngningar av manskapet med att förbättra bärkraften på bron. Man lyckades också efter stor möda att trycka ned stora isstycken, men även grova trädstammar under bron. Efter detta dryga och riskabla arbete drogs sedan först sakofagens lock över. Sedan tog man bokstavligt talat Gud i hågen och satte full fart nedför älvbrinken med den 10 ton tunga sarkofagen och sprang över bron till Noretsidan.

Denna överfart var ett enastående skådespel att beskåda, när 100-talet

män i långpalsar

(25 grader kallt!) med hjälp av långa ihoptynnade rep lyckligt nådde andra änden av bron, där de möttes av jubel och hurrarop.”

Förutom de berättelser av Hansjons Nils Larsson, som återgetts härövan kan man också finna intressanta anteckningar i hans dagbok, bl a från Kristi Himmelsfärdsdag den 14 maj 1942. Där skriver han bl a :

”I dag är det 46 år sedan vi vigdes i Mora kyrka efter gudtjänsten. Vi och bröllopsfolket blev ensamma under vigseln på grund av att det skulle firas 400-årsminnet av Gustaf Wasas födelse 1496.... Då (*Anm: 14 maj 1896*) var det ...flåttbro över älven. Men den hade de dragit i land och utbytt med en färja. Det var spänt en grov ställina tvärs över älven, som löpte i ett flänshjul i färjan å man skulle dra för handkraft i linan för att komma över älven. Flottbron hade brustit å följt med strömmen då is och timmer kom dansandes nedför älven. Det kom att vara färjkarlar både natt och dag tills Siljan dämde upp så det blev lugnt å ingen ström. Färjan var så gjord att man kunde ta fyra hästar med åkdon å många personer..... Jag hade bara vår häst över till Stranden, då vi vigdes. Det var brudskara den tiden. Alla som var bjudna å hade häst var med till Kyrkan, minst 10 hästar. De ställde in hästarna i Noret å for i färjan över älven å till fots till Kyrkan. Då vi kom hem blev det Bröllopskalas i dagarna tre å då kom min bror Jannes å min morbror Hållams Johannes Nilsson hem å tagit upp långrev. De hade fått 14 st stora Laxar å då var det att ränsa och koka å steka Lax så då fick bröllopsfolket äta den läckra laxen. De blevo fördröjda av

att dagen före, den 13 maj, var det en nordlig storm så de kunde inte komma hem å då på morgon brann uthuslängan i Kålgården ned.....Min morbror han sa: ” på sjön har jag haft motvind men hemma har jag haft medvind.” Han bodde i Drändjgårdens å en lada åt honom var vägg i vägg med Kål-stallet, som brann ned..... Ja så var det för 46 år sedan.”

Nu är det enda synliga minnet efter flottbron en tavla med uppgift om broavgifter, som fastställdes genom ett sockenstämmoprotokoll 1884. Att tavlan kan beskådas i länsmansgården i dag är en särskilt märklig historia. Under en resa i Närke råkade Nils Legranäs se tavlan inne på en veranda till en sommarstuga. Efter olika förvecklingar kunde så småningom tavlan 1983 återbördas till länsmansgården i utbyte mot en nyttillverkad men trogen kopia.

I bygden finnes också i privat ägo bl a en myntböss från 1884. Den har setat på broräcket i änden av flottbron. Önskvärt vore att myntbössen kunde förvaras tillsammans med broavgiftstavlan. Dessa två föremål och den illa medfarna brostugan, som står på Mora kommuns mark men ägs av en privatperson, tycks ju vara det enda som återstår av en för Mora betydelsefull och månghundraårig brohistoria.

I samband med det pågående byggnadsplanarbetet för länsmansgården och dess kulturhistoriska omgivning har släktföreningens styrelse påpekat att ett bevarande av brostugan bör aktualiseras med tanke på brostugans kulturhistoriska värde. Det är styrelsens förhoppning att byggnadsplanarbetet ska leda till något positivt.

Folke Hansjons

-
1. I gången tid då en flottbro slet sig följde den ofta med strömmen och fick tas om hand längre nedströms, där man alltså fick en bro till skänks. Hur man lyckades återföra flottbron i Noret är märkligt. Man kan verkligen undra hur man bar sig åt. (Enl. samtal med vägverkets väghistoriker Jan-Olof Montelius).
 2. Den konstruktion som flottbron hade på Linnés tid har den bibehållit ända in på 1890-talet. Den större brolängden var fästad vid stenkistor, från vilka den lossades blott vid isgång och stark flod. Den mindre längden öppnades och stängdes för passerande båtar genom att ytterändan släpptes nedåt med strömmen och därefter drogs tillbaka upp. Då bron var slutet gingo längdernas ytterändar om lott så att brobanan bildar ett knä. Linnés teckning visar detta knä. Flera av älvbroarna ha varit konstruerade på detta sätt. (Linnés dalaresa med kommentarer, Uppsala 1953, red Arvid J. Uggla, sid 191.)
 3. Resa i Dalarna, utgiven med inledning och kommentarer av Olof H. Selling av Dalarnas fornminnes- och hembygdsförbund, Falun 1970, sid 75
 4. Ragnar Lannerbro i Ymer 72 (1952)
 5. Erik Nohrström (1762–18xx)avlade studentexamen i Falun 1784 och blev efter prästvigning i Uppsala 1788 komminister i Hjulsjö, Västmanland
 6. Nils Legranäs var bl a kulturnämndens ordförande i Mora. Han antog namnet Legranäs efter Oras kompanis lägerplats mellan Vattnäs och Noret, ett markområde som tillhört länsmansgården. Lägerplatsen utnyttjades i april 1676 av 4 Compag, Wästerbotn Krigzfolk enligt kronolänsman Mats Ersson Nohrmans dagboksanteckningar 10 april 1676.

Björn och varg i gången tid

Nedteckningar av Hansjons Nils Larsson

Det stora björnskallet – Kronskallet – 1856

Länsstyret i Dalarna påbjöd år 1856 att en nedskärning av björnbeståndet var nödvändigt i Ovan Siljan varför man ur huse beordrades att vara med, för att försöka få bukt med bestarna som särskilt illa for fram med kreaturen då de gick på bete. Socknarna Mora, Sollerön och Venjan deltog.

Skallarmen utställdes från Sollerön vid Siljan och upp genom Mora därifrån västerom Dalälven upp till Oxberg, Skallet skulle gå mot Venjanssjön.

Den första björnen de kommo på drevo de in i en fågata i fåbodstället Läde, men där blev det för många skyttar omkring honom så ingen vågade skjuta med risk att träffa någon kamrat, det slutade med att björnen fann sig föranlåten att ge sig iväg och fann vägen mellan benen på en Färnäs-karl (Klockar Erik) som följde med ett bra stycke. Efter den turen blev han bekant som den som ridit på en björn. En annan deltagare i skallet fick en något värre minnesbeta Lars Per från Vattnäs by. Han blev biten av en björn straxt ovanför knäleden och

det så svårt att han blev ofärdig resten av sitt liv och det fastän han var försedd med en fårskinnsförkläde (sterdskimpa). Men björnen blev i alla fall fälld och det var ju huvudsaken. Skinnet av denna björn finns på innsidan dörren i stura ingången i Mora Kyrka. (Red.anm: Togs bort vid kyrkorestaureringen 1952.)

Min farfar Hansjons Mats Matsson i Noret och Döss Olov måg i Dränggården voro med, dessa två fingo på sin lott att skjuta ned två björningar som funnos i en tall. Dett verkar säregget att björnar skall kunna klättra upp i träd, men det tycks inte vara någon omöjlighet. Troligen har modern tvingat upp ungarna i trädet för att som hon trodde rädda dem från drevkarlarna ty de har nog blivit trötta vid jakten så modern trodde hon skulle klara dem genom den manövern.

När så det stora drevet kom fram till avtalad mötesplats vid Venjanssjön hade de nedlagt ej mindre än 27 björnar. Det visade sig att skallet var mer än väl befogat.

Det stora björnskallet i Mora 1856, då inte mindre än 16 björnar fälldes. En del karlar på bilden är försedda med långa störrar av trä med vilka de drev björnen mot skyttarna. – Ny Ill. Tidning.

Min farfar, Hansjons Nils Larsson, 1874–1945, var en god berättare. Han var särskilt angelägen om att återge vad hans far, Hansjons Lars Matsson 1810–1878 och farfar, Hansjons Mats Matsson, 1837–1910, berättat för honom. De kom alla från gästgivargården i Noret och där fanns en otrolig skatt av berättelser. Farfar nedtecknade också en hel del av vad han hört de gamla berätta. I maj 1942 har han nedtecknat vad hans far berättat om björn och varg. Hans anteckningar presenteras här intill obearbetade.

Det finns som bekant många kända skildringar av jakt på 1800-talet, inte minst om ”Det stora björnskallet” bl a av den riksbekante Llewellyn Lloyd. Liksom i artikeln från ”Tidning för Fahlu län och stad”, som återges på sidan 8, anger Lloyd att antalen fällda björnar var 16. Farfar nämner 27. Det kan vara intressant att fundera över vad som är rätt antal. Farfars uppgift, som ju också får visst stöd i den nämnda artikeln, förstärks också av en berättelse från Venjan 1866, där man skriver ”att fångsten blev så god att icke mindre än 16 af dessa rofdjur vid skallets slut såldes på offentlig auktion. Man tror sig veta att minst 20, och kanske ännu fler, under skallets gång blifvit fällda, ehuru det lyckades att dölja och hemligen undanföra dem, som på skallplatsen icke gingo under klubban.”

Bladet återger till läsarnas eftertanke några jakthistorier ur ”Från Fars och Farfars tid. – En bokfilm om Dalarna”, AB-Förlaget 1960.

Folke Hansjons

Om vargar

Det var en gång min Farfar Hansjons Mats Matsson i Noret skulle till fäbodarna Södra Bomansberg och taga hem sig litet ved. Det var på vintern, så på den tiden av året hade de sin väg utefter Siljan till Färnäs och så uppgenom ängarna till stora vägen söder om Färnäs, de körde ner på Siljan vid det på den tiden kallade "Grudd båtåset" där för närvarande Siljansågen ligger.

Då han kommit ut på isen ett stycke fick han till sin stora förskräckelse se 3 vargar komma efter honom alldeles i närheten. Han hade endast en "ståkåd-rög" till släddon. Han hade suttit längst fram på en hösäck och så fort han fick syn på vargarna ville han göra sig kvitt tömmarna som han drog under sig för att ta sin bössa som han jämnt brukade medföra, men då hästen kände att körkarlen inte höll i tömmarna ordentligt gjorde han en tvärsväng så att gubben ramla av. Hästen sprang in till sjöstranden där han stanna, och gubben som trodde han skulle ha vargarna över sig blev lika paff som en stund tidigare då han fått syn på vargarna, ty som han satt där mörbultad såg han vargarna helt lungt trava från honom i riktning mot Sollerön.

Vid ett annat tillfälle sköt han på en varg vid vägskalet söder om Färnäs. Han kunde tydligt se att han träffat vargen men då han hade hästen med sig kunde han ej följa spåret. Men ej lång tid därefter fann Döss Olof, mågen i Dränggården, en död varg invid gårdsgården nere i "hållbrändan".

En annan gång då min Far (han var då ogift och bodde i Noret) skulle till Bomansberg och hämta ved följde en hinda med som farfar var ägare till samt en stor gråhund från Prostgården i Mora. Då de kommo upp i backarna bortom bron över Fuån sprang hindan av vägen och gav skall på troligen fågel, men rätt som det var så började hon att tjuta så hemskt och detta avtog så småningom medan det for längre och längre bort tills det blev tyst. Den stora Prosthunden däremot visade stor oro och höll sig hela tiden omkring hästen. Då han kom tillbaka från fäbodarna till samma plats så stanna han där och var in i skogen och titta och såg då tydligt att hunden blivit tagen av varg genom blodspåren. Vargen hugger visst sitt offer över strupen och slänger det över ryggen och kan på så vis springa ganska lång väg med

sitt byte utan att tröttna. En gång såg han vid Södra Bomansbergs korsväg 6 vargar troligen desamma som de sett i Rättvik samma dag.

En gång omkring 1850 talet skulle min hustrus farmor gå en skogsväg från Fåsås till Bomansberg och hjälpa sin syster att baka (på den tiden hade de bakugn i så gott som varje stuga även i fäbodarna) hon bar sin yngste son Per i en skinnsäck på ryggen, då hon började närma sig Bomansberg fick hon på gångstigen framför sig se en varg sitta och titta på henne då hon kom. Hon stanna och fundera hur hon skulle göra, och bestämde sig för att ta en stör och gå raka vägen fram och se hon hade lyckan med sig ty vargen hoppade in i skogen och så fort hon hade passerat kom vargen fram på vägen igen och tittade efter henne.

Ett vargskall som min Far Hansjons Lars Matsson har varit med om och som han brukat omtala för mig. Det skall ha varit på 1860-talet då det tycks ha varit så gott om vargar i skogarna att de beslutat försöka ta bukt med dem. Alla byar öster om Dalälven deltog. Skallet ställde upp sig från Sälen fäb. mot Brunnvasselbo och Ickån i riktning mot Siljan. Det fanns några s.k. skallfogdar som skulle hålla ordning efter skallarmen så att den inte skulle gå sönder. När skallarmen nått fram till Fåsås fäb. så hittade de en halv get i en gata där (bakom Sturans gård) så det syntes tydligt att de hade vargarna framför sig. Men litet senare gick skallarmen sönder genom några ungdomar (pojkar och flickor) började gå i hopar och på så vis släpp-

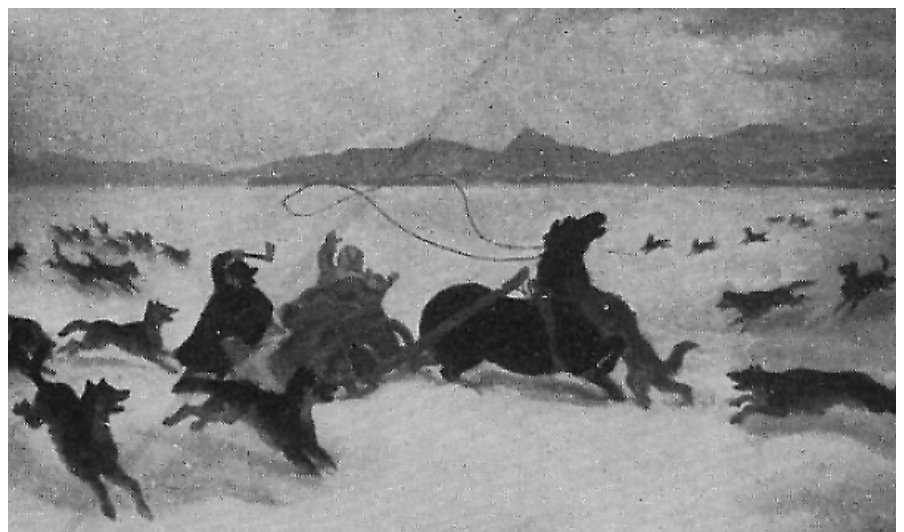
te de ut vargarna ty när de kommo ner till Siljan så fann de inga vargar kvar blott en älg och några rävar. Men senare på dagen hade en ganska stor vargflock passerat Rättvik.

En händelse som inträffat något senare. Folket i Lövgården skulle (byföra) flytta hem till byn från Ingårdningsbo fäb. Det var straxt före jul, de gick med sina kreatur och då de kom hem till Avuglok vi kallar (halvvägs mellan Fåsås och Färnäs) så hade de bl.a. en get med som där började tröttna så hon blev efter de andra litet och rätt som det var kom en varg fram på vägen och tog henne.

Där Vasslarängsgrinden har varit ovanför Noret var det en gång en varg som anföll en Noretkarl Sold Jannes (han är ganska troligt vid liv) (denne har själv talat om det för ca. 30 år sedan) Denne lyckades dock avvärja eller rättare sagt avvärja vargen hans onda avsikter genom att blint titta vargen mitt i ögonen, till slut fann vargen för gått att lämna platsen.

Min Far har även talat om ett annat rovdjur som de kallat för varglo. Detta rovdjur hade till specialitet att riva bort juvret på korna, då de gick på bete i skogarna. Varglon låg då bakom någon låga och när så kon gick över denna passa lon på att riva bort juvret.

Numera finns varken varg eller varglo på dess trakter. De förekommer nog i Sverige endast i nordligaste lappmarken där de ge sig till känna ibland genom att angripa renhjordar åt lapparna. Men detta förekommer även sällan blott vid stränga vintrar då det är svårt att på annat vis anskaffa föda.

Vargarna anfälla ett slädekipage på Orsasjön. – Oljemålning av O Arborelius.

16 björnar fällda

En större skallgång anställdes den 25–27 juni 1856 på Mora socken emot Elfdalen, Wanån och Wenjansjön gränsande skogar, under ledning av kronofogden i orten samt med biträde af omkring 3,000 man, dels uppbudade från Mora, Elfdals, Sofie-Magdalena och Wenjans s:nar; dels frivilliga deltagare (hwaribland åtta jägare ända från Fahlun). Företaget lyckades förträffligt, och wid framkomsten till den utsatta skallplatsen wid Wenjansjön befunnos icke mindre än 16 björnar wara fällda; ja man antager, att öfwer tjoget af dessa skadedjur inalles måst bita i gräset, ehuru åtskilliga under skall-armarnes framtagande icke kunde tillrättaskaffas. För öfrigt hade skogens wilda åboer i massa blifwit uppskrämda genom det wäldiga tumultet, och flere elgar, wargar, lodjur m.m. samt till och med 4 tranor fingo göra björnarne sällskap i döden. (Tidning för Fahlun län och stad)

Vilda djur under 1800-talet

De vilda djuren var ofta under 1800-talet en plåga för bönderna. Björnar, vargar och lodjur rev ofta boskapen, som gick på bete i skogen. Åren 1831–1840 dödades i Kopparbergs län inte mindre än 180 björnar, 212 vargar, 195 lodjur och 5 järvar. År 1850 dödades av rovdjur i länet 7 hästar, 53 kor, 7 svin, 318 getter och 646 får.

Äventyr i fäbodarna

Under större delen av sommaren bodde bukullorna på fäbodarna. Mjölknings, osttillverkning och messmörskok fyllde dagen med arbete. De bristfälliga fäbodvägarna gjorde transporterarna besvärliga. Bilden illustrerar en sjuks hemfärd från fäboden.

Teckning av O. Arborelius. – Ny Ill. Tidning.

Björn överföll vallpiga

Mora. I Augusti månad då Björnarne häromkring som wärsst grasserade, anfölls af en sådan en wallpiga på Kråkberg 27 år gammal, hwilken skulle förswara ett kreatur, som sprungit till ett af björnen förut slaget, och hwar på han nu kalaserade. Björnen rusade då emot qwinnan, slår omkull henne, afriwer en del af hufwudswålen med ena tassens, sätter en annan under wenstra armen och intrycker djupt sina klor i sidan, med den tredje afriwer han intill benet kött, senor och ådror på det wenstra låret, och med den fjerde håller han henne fast öfwer det högra. Qwinnan som hade 2 1/3 mil till hemmet, tillwaratogs af tillkomne personer, klöfjades till landsvägen samt transporterades sedan

hem; och efter 10 weckors förlopp har hon, dock under flitig tillsyn och ordentligt bruk af läkemedel, blifwit återställd. Allmogen, som har den fasta öfwerlygelsen att björnen aldrig riwer qwinnor, utforskar nu orsaken till detta öfwerdåd deri, att hon 2:ne weckor förut tagit en Lo-unge, hwilken hon försökt tämja, men måst döda och derpå aftaga skinnet. Björnen skulle således haft godt wäderkorn. – I allmän Sockenstämma, der skinnet uppvisades bewiljades 6:32 Banco såsom skottpengar, men för öfrigt har den fattiga och brödlösa, men hurtiga och behjertade flickan ej annat till understöd för sig och sin gamla moder erhållit, än hwad Ståndspersonerna till deras uppehälle kunna bidra.

(26/11 1840)

Trettonårig gosse sköt slagbjörn med hagelbössa

I ett bref från Orsa Finnmarker berättas följande: En finne, afskedade soldaten Swan, utgick en dag, åtföljd af sin 13-årige son, för att hämta granris från skogen. Gossen, liten och späd till wexten, men med "hjertat midt i bröstet", medtog en bössa, laddad med hagel, ifall händelsen så fogade att han skulle få syn på någon fågel. De hade icke gått långt förrän man

såg en björn ligga i ett öppet ide. Der efter spanner han sjelf bössan och lägger an, men låstet klickade. Med orubblikt lugn drager han ånyo upp hanen, men samma påföljd. Efter flera misslyckade försök går skottet af och björnen ligger död. Något owissa på sin sak återvända nu far och son för att hemta "farfar", som war en gammal bepröfwad skytt. Denne laddade

nu lodbössan, följde dem tillbaka till skogen och fann nalle ligga i orubbad ställning, men gaf honom för säkerhets skull ytterligare ett skott, hwarefter de glada hjälptes åt att hemforsla det rika och owäntade bytet. Den sålunda öfwertrumplade besten war en gammal slagbjörn af owanlig storlek.

(Dalpilen 20/5 1865)

Vådlig björnjakt

Bokhållare Lindström vid Dådrans bruk räddade livet på björnjägare Pellas Olof Persson under en jakt vid Skallberget nära Dådran – Repr. DFHF.

Rättvik. På det den 31 Augusti 1830 anställda Skall, vid Skallberget emot Sjön Dådran fälldes twenne Björnar. Den ena war grå och den största, som i mannaminne inom Socknen skjutits; den andra swart och liten. En Bonde, Pellas Olof Ersson från Westbergs By, som, jemte twenne andra karlar inom Skallplatsen skulle skrämma upp Björnarne, blef mycket skadad af den stora. Han blev högst illa biten öfwer pannan, näsan och hela vänstra kinden, äfwnsom å ena armen och benet. Hufwudswålen öfwer pannan blef dels söndersargad, dels lossad från pannbenet. Näsbeneden syntes blottade. Öfra läppen war sönderrifwen, så att nästan hela käften var bar. Lyckligtwis war Doctor Danielsson tillhands, för att på aftonen kunna förbinda den olycklige. Han är fader för sju lefwande barn. Lyckas det få honom botad på Länets Lazarett dit han genast afsändes, blir han i alla fall högst wanskaplig. Hade ej Bokhållaren Lindström från Dådrans Bruk warit wid Skallet närvarande och med egen lifsfara, i fall det misslyckats genom ett träffande skott dödat Björnen, hade Pellas Olof Ersson ofelbart blifwit ihjälslagen på stället.

Dödad av björn under jakt

Näs den 31 Maj.

Bonden Esbjörn Ersson i Mellanborg, en erfaren och säker Björnskytt, waktade från en så kallad Björngälle för utlagd åtel i Gräsbergs Fäbodeskog natten till den 20 denne månad, där en björn förut esomoftast gjort besök. Den wäntade gästen infann sig emot midnatten, och hälsade med ett skarpt, och efter utseende, lyckligt träffadt skott; ty Björnen nedföll genast på bogarne öfwer åteln och låg orörlig. Skytten, som war försedd med 2:ne laddade gevär, dröjde ännu en god stund på sin gälle, i afsigt att wid Björnens minsta rörelse lossa nytt skott; men som ingen rörelse eller känsla af lif wisades, begaf han sig, glad öfwer sitt lyckliga skott, hem för att förskaffa sig biträde till rofdjurets afhemtande. 4 karlar woro snart färdige att i sådant ändamål följa med. Bland dessa war en Soldat, hwilken, såsom god skytt wille medtaga bössa; men hwilket afböjdes af Esbjörn Ersson, som försäkrade, att Björnen icke behöfde vidare skott, och att bössan således endast skulle blifwa till hinder

wid hemfrakten, emedan Björnen wore owanligt stor, och följaktligen nog tung att bära. Wid återkomsten till stället, war emot all förmodan Björnen försvunnen. Soldatens hund, som oaktadt förbud, följt med, uppstötte honom dock snart på något afstånd derifrån, och tillkännagaf sin upptäckt med ett starckt stormskall. Soldaten närmade sig först dit; men då Björnen i wredgat raseri rusade emot honom, nödgades han, såsom obewäpnad, taga till flykten. Äfwen de öfrige woro tomhändte och obewäpnade, endast Esbjörn Ersson hade en yxa, med hwilken han modigt gick Björnen till mötes, ehuru warnad och ombedd af sitt medfölje, att ej blottställa sitt lif. Björnen reste sig på bakfötterna, Esbjörn Ersson swängde med kraftfull hand sin yxa, måttade ett wäldigt slag, så yxskafet brast, men fick i detsamma af Björnens ram ett slag i hufwudet, så att han störtade baklänges till marken. Wilddjuret kastade sig öfwer honom, öppnade ett wredgat gap, och med 3:ne skarpa bett war ansigtet rysligt fåradt och hop-

klämd, hufwudskålen aflädd, hjernan utrifwen och den blodiga hämnnden fullföljdes med att krossa högra armen och afbita fingrarna på handen. Intagne af fasa och hemsk förwirring, skyndade de öfwerblefne tillbaka, och uppbådade i grannskapet närmast warande skyttar, wid hwilkas ankomst det grymma wilddjuret efter flere förnyade skott, ändteligen sjönk liflös till marken.

Den således för sin oförskräckthet, eller, om man så vill, för sitt öfwerdåd olyckligt fallne, efterlemnar Enka och 3 minderåriga Barn i utfattigt tillstånd. Om, efter det första obehagliga intryck, som läsningen af denna rysliga händelse måste göra på hwarje känslofullt hjerta, någon skulle wilja skänka den djupt krossade Makan och de Faderlösa Barnen mera än sitt blotta medlidande, så skall undertecknad anse för en ljuf och glad pligt att emottaga, tillställa och redowisa gåfworne.

C. O. Fröman – Contracts-Prost

(Tidning för Stora Kopparbergs län)

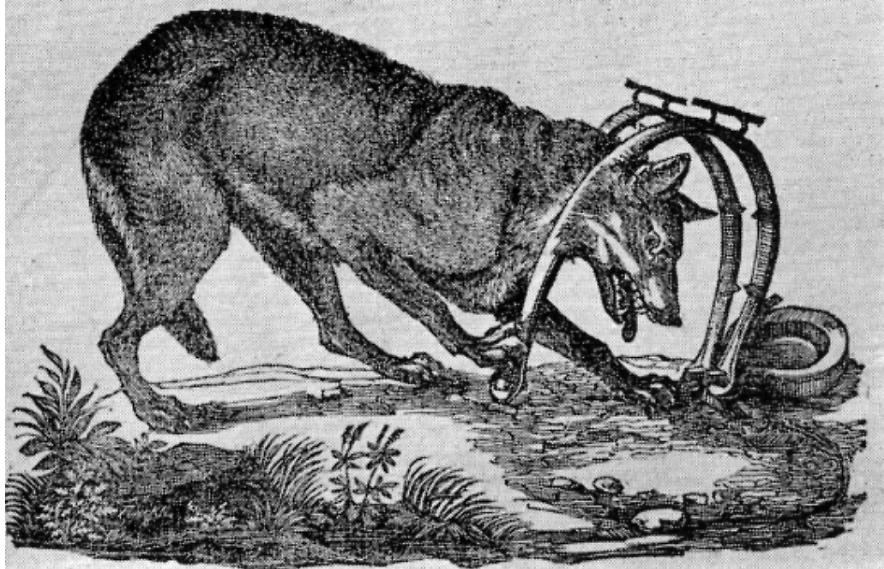
Lördags-Magasinet.

40.

Den 26 November

1836

W a r g e n.

“Att människorna hatade vargen som åstadkom stor skada bland såväl folk som få, är givet. Utrotningen tog sig allt för ofta uttryck i grymma metoder såsom t.ex. här avbildad vargsax.”

Vargavintrar

Vargar i Gruvriset

Wargarne hafwa de sednaste weckorna, oaktadt wäderlekens blidhet, wisat sig mera närgångna än hwad man på lång tid kan erinra sig. Sålunda infunno de sig härom natten på inspektoren Fr. Barchaeus' gård i det strax utom staden belägna Grufrisiet och borttoga twenne hundar som stodo bundna. Gårdens folk wäcktes wäl då hundarna började skälla, men i anseende till det rådande mörkret kunde man inte skjuta på bestarne. Enär marken war betäckt med snö såg man sedermera att wargarne warit fem till antalet och att de drifwit sin närgångenhet ända derhän att de aflagt besök på boningshusets weranda. Trettondedagen fångades på lockbete af hr Barchaeus en stor warg, antagligen en af de fem fridstörarne.

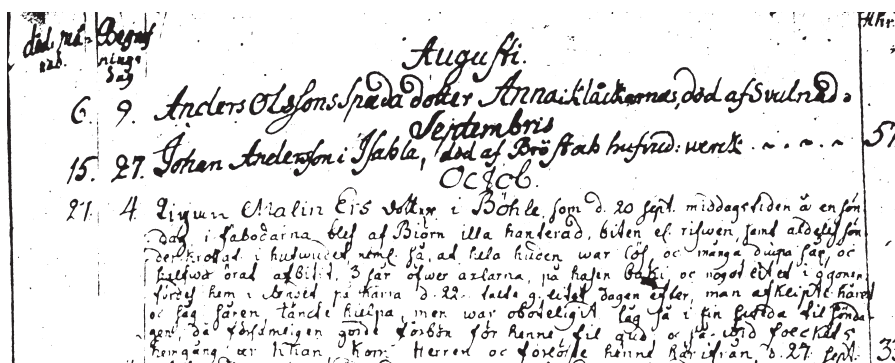
(Dalpilen 13/1 1866)

Varg i Hedemora

I trakten af Hedemora hafwa wargarne warit så närgångna, att spår efter 2:ne den 22 januari wisat sig alldeles inwid kyrkan. Detta anses som ett elakt förbud i afseende på björnarnas näswishet under förestående marknad.

(30 jan. 1840)

Ur Svärdsjö dödbok 1747

Den 4:e oktober begravs:

“Pigan Malin Ersdotter i Böhle, som d. 20 sept middagstiden å en söndag i fäbodarna blef af Biörn illa hanterad, biten el. rifwen samt aldeles sönderkrossad i hufwudet, neml. så, at hela huden war lös oc många diupa sår, oc halfwa örat afbitit, 3 sår öfwer axlarna, på hasen (halsen) baki oc nogot litet i ögonen, fördes hem i elendet på Kärra

den 22. talte g. litet dagen efter, man afklipte håret oc såg såren, tänkte hielpa men war oboteligt, låg så i sin sweda till söndagen, då församlingen gorde förbön för henne till gud oc såwid folckets hemgång ur khan (kyrkan) kom Herren oc förlöste henne härifrån d. 27 sept.” 33 år 1 månad gammal.

Naturhändelse

Den 19 sisl. Mars, kl. en qwart öfwer 3 om morgonen, då himmelen war öfwerallt ganska klar och wädrer lungt, hördes hastigt en knall, så häftig, att husen och sängarne skakade samt fönstren skallrade; derefter hördes ett hastigt susande. Alltsammans war förbi inom 2 minuter. Knallen likande icke alldeles åska, utan snarare ljudet när man kör fort med ett stort tomt kar på en frusen och ojemn wäg. Om denna naturhändelse kan jag gifwa så mycket säkrare underrättelse, som jag, en god stund innan händelsen tilldrog sig, war waken. Några dagar innan den skedde, war wäderleken så mild, att det icke ens frös om nätterna; men alltsedan, med och ifrån samma natt, har wäderleken warit kulen med starka natffroster. Detta jordskalf, eller hwad det kunde wara, har warit widsträckt, ty det har uppe i Dalarne i Malung, omkring 14 mil härifrån, på samma tid och sätt blifwit obserweradt. Falun och Sandsberg den 10 April 1820.

Otto Fredr. Richman (Int. Tidn. 28/4 1820)

MESN våren 2004

Släktföreningen gratulerar framgångsrika länsmanssläktingar!

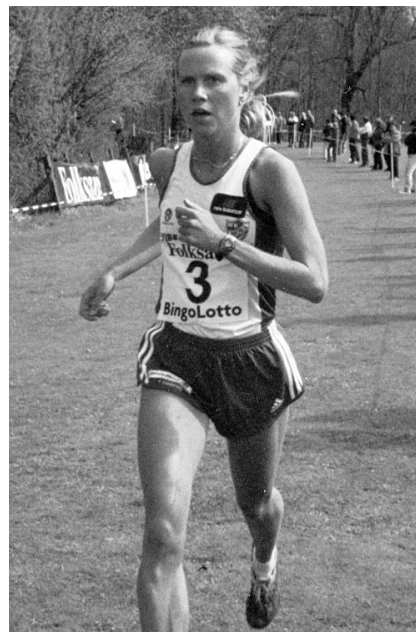
Hans Olsson

IFK Mora vann överlägset super-G vid vinterns alpina junior-VM i Maribor i Slovenien.

Lena Hermansson

framgångsrik skidorienterare i IFK Mora, fick det ärofulla uppdraget att vara kranskulla vid årets Vasalopp.

Catarina Asph

bärgade två SM-medaljer till IFK Mora vid årets terräng-SM, silver på den långa distansen och brons på kortdistansen.

Ullica Segerstråle

Professor of Sociology, Department of Social Sciences, Illinois Institut of Technology har utnämnts till ledamot av finska vetenskapsakademien. Hon är internationellt uppmärksam i forskarvärlden bl a för den digra avhandlingen Defenders of the Truth. Trots att hon de senaste tjugofem åren följt forskarnas debatter om evolution och människans natur och varit mycket uppmärksam i USA betecknas hon i en recension som "den okändaste finlandssvenska kändisen". Att söka efter "Ullica Segerstråle" via Google på internet inger respekt. Man får flera hundra träffar. Ullica, som är gift med den bulgariskbördige USA-professorn Václav Kolakoff, har varit en flitig deltagare i våra släktemöten.

Karin Stikå-Mjöberg

Mora har utnämnts till Dalarnas länssjukvårdschef. Karins meriter är ett utmärkt exempel på utbildning varvad med arbetslivserfarenhet. Hon började som sjukvårdbiträde och har mellan olika utbildningar arbetat som undersköterska, sjuksköterska, vårdlärare, personalchef och närsjukvårdschef. Meritförteckningen omfattar förutom vårdutbildningar också en fil mag vid Uppsala universitet - Degree of Master of Social Science samt en lång rad avancerade specialkurser. Karin har också varit fackligt aktiv och tillsammans med sin make Lars hunnit fostra tre pojkar.

